

Ugnė JURELEVIČIŪTĖ

ERDVĖ VAIKAMS

POKALBIS SU HELENA GOMÉR

Pokalbis su Helena GOMÉR, viena idėjos „Erdvė vaikams“ (šved. Rum för barn) autorių ir įgyvendintojų. Erdvė vaikams – tai švediška biblioteka su menų studija, pritaikyta vaikams ir jaunimui.

Ji buvo sukurta norint paskatinti šiuolaikinį jaunimą domėtis kultūra – knygomis, muzika, dailė. Ši biblioteka yra pritaikyta vaikų poreikiams ir stengiasi įžengti į jų pasaulį, kalbėti jiems suprantama kalba, formomis, spalvomis. Helena Gomér 2017 m. lankėsi Vilniaus knygų mugėje ir pristatė Nacionalinėje Mažvydo bibliotekoje įkurtą tokios bibliotekos prototipą.

A SPACE FOR CHILDREN. A TALK WITH HELEN GOMÉR

A talk with Helen GOMÉR, one of the authors and implementers of the idea of “A space for children” (Rum för barn in Swedish), a Swedish library and an art studio designed for children and youth. It was created with intent to encourage today’s youth to take interest in culture – books, music, and art. This library has been designed with children’s needs in mind, and it tries to enter their world and speak in language, shapes, and colours they understand. Helen Gomér visited the Vilnius book fair 2017, and presented a prototype of the library established in the National Mažvydas library. She was interviewed by Ugnė JURELEVIČIŪTĖ.

Kaip kilo Erdvės vaikams idėja?

Ji kilo kartu su tuometine mano drauge Johanna Jørgensen. Jos mintis buvo pakeisti biblioteką taip, kad ji būtų labiau pritaikyta vaikams, nuo šios idėjos ir pradėjome. Jau 2005-aisiais, taigi beveik prieš dvyliką metų, tai tapo realybe. Mes intensyviai stebėjome, kaip vaikai elgėsi tuometinėje bibliotekoje, kalbėjome su jais. Iš to, ką matėme, bendradarbiaudami su vaikais sukūrėme aplinką jiems. Galima sakyti, kad bibliotekai to trūko, privalu yra turėti aplinką, pritaikytą vaikams.

Kodėl to reikia?

Bibliotekos Švedijoje, manau, ir Lietuvoje, yra įrengtos pagal suaugusiųjų poreikius – gali pasiimti knygą, jei supranti, kaip reikia ieškoti ir rasti. Pavyzdžiui, kai atvykau į Londoną, ten taip pat įkūrėme Erdvė vaikams: ėjom per biblioteką kalbėdami gana garsiai, ir pastebėjau, jog daugelis žmonių atkreipė dėmesį. Suprantu, kad yra skirtingi bibliotekos lygiai – vietos, kur mokomasi, universiteto, mokyklos bibliotekos. Bet lankytojai taip pat yra ir vaikai, kuriems kartais sunku patylėti, jiems reikia emocingai patirti, išgyventi. Dažnas jų vos pažįsta raides pirmąsyk eidamas į biblioteką. Tad reikėjo sugalvoti kitokį būdą su jais bendrauti, paaiškin-

Johan Egerkrans. Knygos „Visų laikų dinosaurai“ iliustracija

Lavos biblioteka. Helen Gomér archyvo nuotrauka

ti, kad štai čia jie galėtų rasti knygą, tinkamą jiems. Tai ir padarėme Erdvėje vaikams, kur dirbame derindami vaizdus su žodžiais: knygas skirstome kitokiu būdu – ne pagal autorius, bet pagal knygų turinį.

Erdvė vaikams yra skirta 0–9 metų amžiaus grupei, kuri suskirstyta dar į tris dalis. Mažiausiųjų dalyje, t. y. 0–2 metų amžiaus grupėje, vaikams knyga dar nėra knyga, jiems tai daiktas, kurį galima kramtyti, patrankyti juo kam nors galvą. Visos knygos ten yra atsuktos viršeliu į skaitytoją, ir sudėtos jos absoliučiai be jokios sistemos – jei nori rasti knygą, turi tiesiog eiti ir ieškoti. Ši erdvės dalis pilna žaislų, kuriais galima žaisti, labirintų, kuriuos galima praeiti kartu. Kita erdvė yra 3–6 metų vaikams, kur yra kiek daugiau kliūčių, laiptų, kuriais galima laiptuoti, o knygos vis dar atsuktos viršeliu į vaiką, bet suskirstytos jau pagal turinį. Suskirstymas nėra labai tikslus, vienoje lentynoje kartu gali būti knygos apie princeses, kates ar personažus, kuriuos vaikas atpažįsta. 7–9 metų vaikų grupėje viskas yra beveik taip pat, gal tik truputį daugiau fantastinių, maginių knygų.

O Švedijoje, *Kulturhuset* (šved. Kultūros namai), turime kambarį 10–13 metų grupei ir taip pat kambarį, – jis vadinasi Lavos biblioteka ir dirbtuvės, – skirtą 14–25 metų grupei. Taigi turime tris skirtingas vaikų ir jaunimo bibliotekos dalis. Ten mes susikoncentruojame į skirtingų amžiaus grupių poreikius. Visose yra kiek skirtingai įgyvendinama ta pati idėja.

Kartais pagalvoju: kaip gerai, kad nesu bibliotekininkė. Kažkas ne taip yra su šia profesija... Žinau – tai lyg keiktis bažnyčioje, bet man atrodo, jog kaip tik todėl, kad nesu bib-

liotekininkė, vaikai dabar turi galimybę vartyti savo knygas savo sąlygomis, o ne eiti pas bibliotekininkę, kuri viską yra perskaičiusi ir sugalvojusi sistemą, kuria reikia vadovautis tik todėl, kad knygas surasti būtų lengva jai, bibliotekininkei. Tai lyg koks galių paskirstymas – aš žinau, nes man privalu žinoti, kur knygos yra, o tau privalu klausti. Reikia sulaužyti šią sistemą, kad būtų sukurta aplinka, kurioje jaučiamasi lyg namuose, kur išdrįstama pačiam pasiimti knygą. Tiesą sakant, taikau tris taisykles organizuodama veiklas. Jas išgirdau Niujorko Guggenheimo muziejuje. Ten buvo mokytojas su grupe moksleivių, kuris kalbėjo prie lentos, o vaikai sėdė-

10–13 metų vaikų erdvė. Helen Gomér archyvo nuotrauka

Helena Gomér. Asmeninis archyvas

jo ant žemės priešais. Kai jis baigė, vaikai gavo popieriaus, rašiklį ir užduotį kažką nupiešti. Mokytojas jiems pasakė: „Eime tyrinėti. Tačiau atminkite: gerbkite save, gerbkite kitus ir gerbkite šią erdvę“.

O tai juk yra savaime suprantama. Einant į viešąsias erdves – biblioteką ar bet kur kitur ir prisimenant šią taisyklę pasidaro daug lengviau. Pavyzdžiui, gal ne visai normalu yra čia dabar sėdėti ir rėkti, nes ten toliau kažkas skaito, galbūt man reikėtų nutilti. Arba tie, skaitantys, supranta, kad ten yra mažas vaikutis, kuriam skauda pilvą, ir jį šiuo metu sunku nutildyti. Gerbti vienam kitą viešojoje erdvėje, į kurią visi turi teisę, yra didelis iššūkis.

Ko norima pasiekti šiuo projektu?

Pagrindinis tikslas buvo pirmiausia Švedijoje, bet dabar ir Lietuvoje, o ypač dirbant su Švedijos institutu, įkvėpti ir padėti suprasti, kad yra kitų būdų priartėti prie vaikų, sudominti juos skaitymu. Galiausiai yra svarbu ir demokratiška juos išmokyti mokytis, išmokyti skaityti. Turiu omeny, kad nemokėdamas skaityti nebūsi geras demokratiškos šalies gyventojas, tai mokėti privalu. Taip pat vaikai per kalbą, galima sakyti, įgyja teisę į kultūrą, jos paveldą, o tai jau yra visuomenės pamatai. Ši gana didelė vizija yra sumažinama iki detalių, – pavyzdžiui, kodėl knygos lentynose yra atsuktos viršeliu į skaitytoją.

Bet kodėl vaikai turėtų skaityti knygas, kodėl jiems turėtų būti įdomu tai, o ne, pavyzdžiui, kompiuteriniai žaidimai?

Pirmiausia todėl, kad skaitant knygas fantazija pati sukuria vaizdinius, kurie priklauso tik tau. Tai ir demokratiška – turi suvokti kalbą tam, kad funkcionuotum visuomenėje, kad ne tik suprastum kontekstą, bet ir galėtum jį paveikti. Žinoma, ir tam, kad nuolat būtų žadinama vaizduotė, kad ji įkvėptų sukurti įvairiausių istorijų, – man rodos, tai labai svarbu. Girdėjau, kad Japonijoje moksleiviai yra skatinami skaityti fantastines knygas, nes jos ugdo vaizduotę, antraip nebūtų tokių knygų kaip „Aplink žemę per 80 dienų“. Ir galbūt mes nebūtume taip išstobulinę technologijų, – juk viskas prasideda nuo idėjos.

Erdvėje vaikams vaikai gali ne tik skaityti, bet ir žaisti, piešti, dainuoti. Kodėl vaikai turėtų ugdyti savo kūrybingumą ir tokiu būdu?

Yra skirtingų kelių literatūros link. Vienas pavyzdžių būtų, kad Erdvėje vaikams aplinka yra tokia, kurioje galima judėti, nes judant lavinamos smegenys, tas pat ir su dainavimu, piešimu, žaidimais. Žaisti žaidimus kartu yra svarbu skaitymo lavinimui. Išmokstama šnekėti apie tai, kas vyksta, išmokstama laukti savo eilės ir galvoti į priekį. Tai labai svarbi mokymosi dalis, todėl mes sujungėm skirtingus būdus mokytis, kartu ir iliustracijų kūrimą. Piešiniai ir žodžiai dera kartu – vaikas žiūrėdamas į piešinius ir daiktus išmoksta žodžius, o daugelį istorijų galima nuspėti vien iš knygos iliustracijų, juk ne veltui yra tokia didelė iliustratorių paklausa.

Švedija nuo seno garsėja puikiais knygomis vaikams, net lietuvių vaikai negali įsivaizduoti savo vaikystės be Astrid Lindgren, Tove Jansson. Ar knygos vaikams vis dar rašomos?

Tikrai taip. Mes jų išleidžiame labai daug, ir knygos vaikams labai paklausios. Naujos knygos yra leidžiamos visą laiką. Astrid Lindgren padėjo puikų pagrindą vaikų literatūros tradicijai, ir šiandien yra labai daug kuriančių vaikams. Jiems rašo tiek vyrai, tiek moterys. Turime Mårten Melin ir Ulfą Starką ir dabar Johaną Egerkransą, kuris bendradarbiaudamas su „Erdve vaikams“ leidžia knygą „Visų laikų dinosaurai“ (šved. „Alla Tidens donosaurier“). Jai rengiame didelį pristatymą.

Ko knyga turėtų išmokyti vaikus?

Knygos vaikams yra tokios pačios kaip ir visos kitos knygos, kurios pasakoja kad ir apie mirtį. Yra daug knygų apie skrybas, atsiskyrimą ir knygų apie drakonus, princeses, kaip ir suaugusiųjų pasaulyje. Man atrodo, kad knygų temos turėtų apimti visą gyvenimą ir kad nėra kokių itin sudėtingų temų. Daug vaikų knygų nagrinėja labai nelengvas, sunkias temas, ir manau, kad nereikėtų bijoti apie tai kalbėti su vaikais. Kartais tokios temos, pirmiausia paliečiamos per knygą, gali būti būtino pokalbio pradžia ar tapti tam tikra pamoka.

Kodėl tėvai turėtų eiti kartu su vaikais į Erdvę vaikams, tai juk jų, vaikų, erdvė?

Mūsų kodinis žodis yra „kartu“. Erdvėje vaikams žmonės yra kartu, jie čia drauge gali išgyventi literatūrą, pasakojimą, piešinius, šokius, dainas ir taip atrasti literatūroje kalbą, o tai ir yra mūsų tikslas. Mes nedirbame auklėmis, nesame darželis, daugelis mano, kad dirbti su vaikais yra labai paprasta, bet mes dirbame ir su suaugusiaisiais, kurie ateina turėdami savo „niuansų“, su kuriais taip pat reikia susitvarkyti. Jie irgi turi suprasti pamatinę taisyklę, kad čia dalykai daromi kartu. Žinoma, bandome neprimesti griežtų taisyklių ateinantiems svečiams, tačiau turime gana aiškų profilį ir kryptį, kaip mes norėtume, kad kambarys būtų išgyvenamas ir suprantamas, kur visi yra kviečiami kalbėtis apie tai, ką galima daryti šioje erdvėje. Fenomenalūs darbuotojai sugeba padėti tėvams, kurie galbūt sėdi per daug „ilindę“ į savo telefonus, jie ateina

su knyga ar žaidimu ir padeda tėvams užmegzti kontaktą su savo vaiku.

Ar knygų skaitymas nėra pasenęs dalykas?

Vienas danų mokslininkas apie tai šnekėjo prieš kelerius metus, ir jis sakė taip: „Nuo pat pradžių aplink laužą pasakodavome istorijas. Paskui išmokome rašyti ir turėjome istoriją ir raštą. Vėliau atėjo Gutenbergas, turiu omeny spaudą, taigi jau turėjome istoriją, raštą, Gutenbergą, iki kol pradėjome įrašinėti garsą į juostą, plokšteles, vinilus ir taip priėjome skaitmeną. Tačiau dėl to, kad atsirado dar viena pakopa – niekas neišnyko, viskas iki šiol yra naudojama. Apie skaitmenines technologijas tiek daug diskutuojama, ir manau, kad jos gali būti gera pagalbinė priemonė vaikams, pavyzdžiui, disleksikams tai tikrai didelė pagalba. Vos tik pasiėmę planšetinį kompiuterį jie gali lavintis, tačiau tai nereiškia, kad literatūros ir knygų nebereikia. Tiesa, mokslinei literatūrai gali būti sunkiau išlikti, tačiau vos prieš keletą metų atsiradus skaityklėms, visi manė, kad dabar vaikai skaitys knygas tik skaityklėse, o taip neįvyko. Vaikai iki šiol nori, kad knyga jiems priklausytų, jie nori turėti ją visą. Tai yra labai aiški tendencija 10–13 amžiaus vaikų grupėje. Jie nori pasiskolinti knygą, ir nors jiems leidžiama pasirinkti, įsitikini, kad elektroninė knyga tiesiog ne jų dalykas. Vis dėlto nereikėtų būti naiviems ir tikėtis, kad spausdinsime tiek pat, kiek iki šiol. Pavyzdžiui, šiais laikais kur kas populiariesnis elektroninis laikraščių formatas, bet kas įvyks po 20–25 metų, sunku prognozuoti.

Toliau kalbame apie tai, kad knygas keičia kompiuteriniai žaidimai.

Šiuos dalykus reikia derinti. Mažųjų erdvėje visai nėra kompiuterinių žaidimų, vien tik stalo žaidimai su detalėmis, tačiau didžiųjų erdvėje visas kambarys pilnas kompiuterių ir žaidimų. Pradėdami galvojome, jog visai netikusi idėja leisti vaikams žaisti kompiuterinius žaidimus be jokios instrukcijos, kaip tai turėtų būti daroma, bet vėliau persigalvojome, pirminė idėja mums pasirodė idiotiška. Mes juk kuriame jų pasaulį, o daug vaikų, ateinančių į biblioteką, gal net neturi prieigos prie kompiuterio namuose ar spartaus interneto, ir dėl to jie nepritampa mokykloje. Jie tiesiog negali atsakyti, koks jų veikėjo vaidmuo tam tikrame aktualiam žaidime. Žinoma, už to slypi ir idėja, kad čia žaisdami jie vis grįš į biblioteką, kuri jiems taps *faina* vieta, o galiausiai jie nuspręs ir pasiskolinti knygą. 10–13 metų paaugliai dažniausiai nebenori skaityti, todėl sukurti jiems patogią, patrauklią ir prieinamą erdvę yra labai svarbu, nes taip į biblioteką primamas ir jų pasaulis, kur gali ateiti net jei ir neketini sėdėti nosį įbedęs į knygą. Aš pati turiu sūnų, kuris nelabai daug skaito, bet vis tiek susiduria su tekstu bežaisdamas, visos tos instrukcijos, reikalingos žaidimui, greit išnyra ir dingsta, o jis spėja jas perskaityti.

Ar reikia būti kūrybingam visą gyvenimą?

Žinoma, nelygu, kokie mes kiekvienas atskirai esam, bet manau, kad žmogus tampa skurdesnis, jei nepraktikuoja savo

kūrybiškumo. Knygų skaitymas, dainavimas chore ar bet kas, kas daro žmogų laimingą, yra svarbu. Nėra tokio žodžio kaip *reikia*, tačiau manau, kad kultūra mus sujungia, tai gera pokalbių tema, be jos tie pokalbiai būna labai skurdūs. Žinoma, ir serialai, žaidimai yra kultūra, apie juos gali būti įdomu šnekėtis, o tam neskiriant nė mažumėlės laiko, daug prarandama savo socialinėje aplinkoje.

O Jūs ar skaitėte vaikystėje? Gal norėtumėte pati parašyti knygą vaikams?

Buvau tikra knygų žiurkė, atėjusi į savo biblioteką pradėjau nuo raidės A. Tadaėjau prie B, C, ir taip iki abėcėlės pabaigos. Rinkausi tas knygas, kurios man atrodė įdomios. Žinoma, vėliau, susilaukus savo vaikų, teko kiek apleisti šį savo hobį, ir dabar skaitau tik protarpiais, tačiau skaitau viską: ir klasiką, ir tai, kas populiariu. O dėl knygos – tai tikrai ne. Nesu rašantis žmogus, man labiau patinka kalbėti, o juk yra žmonių, kurie rašyti gali kur kas geriau nei aš. Tačiau paklausk manęs to paties po dešimties metų, juk niekad nemaniau, kad dirbsiu bibliotekoje.

Kaip jaučiatės dirbdama bibliotekoje?

Man čia labai patinka, nes tai yra neįtikėtina demokratiška vieta. Sakyčiau, kad biblioteka ir bažnyčia yra dvi demokratiškiausios vietos. Nereikia mokėti jokių mokesčių, nebūtina žinoti, ką nori pamatyti ar gauti iš tos vietos, gali ateiti čia be jokios priežasties. O atėjęs gali tiesiog pasiimti knygą, atsistėti, ir visi turi tas pačias teises – nesvarbu, kieno koks išsilavinimas, pajamos ar socialinė padėtis. Tokios vietos yra geros visuomenei, dėl to man patinka čia dirbti. Biblioteka yra tikrai svarbi demokratijos dalis visuomenėje, manau, to negalima paneigti.

Heleną GOMÉR kalbino Ugnė JURELEVIČIŪTĖ